
*Костянтин
Кислюк*

УДК 171

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: історико-культурні ретроспективи та сучасні перспективи

Проблема ідентичності (у широкому значенні — це усвідомлення людиною своєї належності до певної спільноти, яке дає їй змогу визначити своє місце в соціокультурному просторі та вільно орієнтуватися в навколишньому світі) є об'єктивно спричиненою процесами переходу багатьох сучасних суспільств у постіндустріальну стадію розвитку, примноженими масштабною глобалізацією, зокрема в політико-культурній царині, а також медіатизацією світової культури. Зазначені тренди ставлять під сумнів усталені маркери самототожності, передусім класичної національно-державної моделі ідентичності XIX–XX сторіч. Зберігаючи формально-юридичне значення, вона доповнюється поширенням численних нових ідентифікаційних орієнтирів; деякі з них експлуатують добрі відомі в історико-культурній традиції фундаменталістські релігійні чи етнічні цінності, інші винаходять цілковито постсучасні. У цьому контексті спізнале формування української нації, з одного боку, ускладнюється, а з іншого — може набути нових можливостей для прискорення. У свою чергу, перебіг розв'язання цієї проблеми значно збільшує здатність України як для опору зовнішній гібридній агресії, так і для системної трансформації всередині країни.

У термінологічному плані ми воліємо використовувати саме сполучення «українська ідентичність», оскільки вона «не тотожна ні національній, ні етнічній. Національній — тому, що вона не об-

© К. КИСЛЮК,
2018

межується кордонами держави Україна... Етнічній — оскільки, по-перше, система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди не є загальноприйнятими» [Степико, 2011: с. 171]. Беремо до уваги також підхід Л. Нагорної до української ідентичності як до вкрай «диверсифікованого» феномену, конгломерату етнічних, територіальних, професійних, гендерних, релігійних та інших ідентичностей, спричиненого спізнілістю процесів націєтворення [Нагорна, 2011]. Проте, на нашу думку, багатоманіття *колективних* ідентичностей в Україні здебільшого несуперечливо поєднується в системі *індивідуальних* ідентифікаційних ієрархій кожного українця.

Проблема ідентичності українців у модерному сенсі виникла в ХІХ сторіччі. внаслідок складних і багатосторонніх процесів національного відродження, яке на початку ХХ сторіччя завершилося створенням Першої Української республіки, проголошеної М. Грушевським відновленою формою української державності. У 1920–1980-ті роки її активно обговорювали у творчості трьох генерацій української діаспори — від Д. Донцова, В. Липинського та Ю. Липи до І. Лисяка-Рудницького, О. Пріцака, О. Субтельного, М. Павлишина, І. Шевченка, С. Плохія та ін. У 1990–2010-ті роки це питання перемістилось у центр суспільно-наукових дискусій Другої Української республіки. У них узяли участь як фахівці, так і публіцисти — Я. Грицак, Є. Головаха, С. Дацюк, Я. Дашкевич, О. Забужко, Р. Кісь, М. Попович, В. Скуратівський, а також відомі літератори Ю. Андрухович, С. Жадан, брати Капранови, І. Карпа, А. Курков. Певною мірою на роль узагальнювального дослідження може претендувати монографія М. Степика «Українська ідентичність: феномен і засади формування» [Степико, 2011].

За два останні десятиріччя захищено велику кількість дисертацій, присвячених етномовним, історичним, літературознавчим і культурологічним аспектам проблеми української національної ідентичності (І. Вільчинська, О. Добржанська, О. Іваць, В. Землюк, Г. Ковальова, О. Омельчук, В. Левицький, В. Серета, В. Скляр, Н. Пелагеша та ін.). Серед них відзначимо працю М. Рябчука, яка відображає авторську концепцію «дихотомічності» української ідентичності [Рябчук, 2015].

Зміст тогочасних дискусій було підсумовано як змагання пострадянської та питоми української (в її традиціоналістично-націоналістичному та європейському різновидах) моделей ідентичності у праці О. Гнатюк, які дійсно можуть бути потлумачені в дусі постколоніального дискурсу спізнілого «прощання з імперією» [Гнатюк, 2005].

Мусимо вказати на вузькоспеціалізованість зарубіжного наукового доробку з теми, представленого в абсолютній більшості працями дослідниками з української діаспори, натомість англійськомовні автори (за поодинокими винятками) розглядають *Ukrainian Identity* невіддільно від процесів у рамках «советської — постсоветської — російської» ідентичності. Відзначимо творчий доробок британського вченого Е. Вільсона, підсумований ним у праці «Українці: несподівана нація»; канадського дослідника С. Єкельчика, який

пов'язав процес становлення української нації з послідовно реалізованим від XIX сторіччя «національним проектом», та діаспорного фахівця Р. Шпорлюка, який визначає націєтворення як один із рушіїв модернізації [Вілсон, 2004; Єсельчик, 2011; Шпорлюк, 2013]. У збірці есеїв західного українознавця З. Когута «Коріння ідентичності» [Когут, 2004] простежуємо ще глибші інтелектуальні витoki сучасної української ідентичності — в політичній культурі та історіографії раннього модерного періоду.

Однак Революція Гідності та російсько-українська гібридна війна надали цим дискусіям і принципово нової форми, і якісно нового змісту. Українська ідентичність у 2013/2014–2017 роках існує вже не тільки як інтелектуальний дискурс, а й як політична реальність, що більше не дивує іноземних авторів. Українська ідентичність набуває визнання у супротивної сторони. Найяскравіше свідчення цього — поширення поняття «укроп» як перехідної форми сприйняття Москвою колишніх «хохлів» вповні самостійними (в економічному, політичному, культурному аспектах) «українами». Загострення викликів українській ідентичності розглянуто в працях фахівців Національного інституту стратегічних досліджень. У колективній монографії «Світова гібридна війна: український фронт» здійснено спробу глобалізовано подивитися на події в Україні останніх років як один із «фронтів» нового глобального протистояння в контексті системної кризи світової безпеки. На цьому тлі «прискорення процесу національного самоусвідомлення» потлумачено як одну з локальних перемог України в гібридній війні [Горбулін, 2017: с. 369–379]. Найцікавішим у монографії М. Розумного є аналіз стратегій національної еліти на сучасному етапі — «ретроградної», «емігрантської», «імітаційної» [Розумний, 2016, с. 62–71].

У новітній літературі попередня контрарність моделей змінюється ієрархією позицій у більш-менш консенсусній моделі ідентичності, яку найчастіше визначають як «політичну» або «громадянську». Її опонентами (але не супротивниками) є прихильники націоналістичного проекту подальшого розвитку України, радикальну позицію якого на початку 2010-х років не сприймали ні більшість населення, ні широкі кола вітчизняних інтелектуалів: «В Україні його не так уживають, як ним зловживають багато політиків ... вони насправді відвертають увагу від важливіших питань або ж використовують його як димову завісу для прикриття своєї політичної гри» [Грицак, 2011: с. 12]. Дотепер праві сили позбавлені масової електоральної підтримки, але активна участь у силовому етапі Революції Гідності, боях на Сході України, актуальні вуличні акції на тлі більш інертного політикуму призвели до того, що відносна більшість (47%) громадян вважають український націоналізм світоглядом, головна ідея якого — перетворення України на сильну державу з високим міжнародним авторитетом і високим рівнем життя громадян. Ще 10 років тому таких було 27% [Центр Разумкова, 2016: с. 12].

Історико-культурні акценти в означеній дискусії переміщуються від роздумів про прадавні джерела вітчизняної ідентичності до осмислення

складних обставин буття та шляхів і форм її «осучаснення» у ХХІ сторіччі. Соціокультурний підхід до розглядуваної проблематики є неоранним переологом. Між тим монографія Р. Демчук [Демчук, 2014], присвячена міфологічним архетипам у системі формування національної ідентичності, доводить евристичні можливості цього підходу.

Тому метою статті є встановлення особливостей української ідентичності в гранично широких контекстах. У методологічному сенсі йдеться передусім про відтворення для кращого розуміння сучасного стану досліджуваного об'єкта його попереднього розвитку (завдяки історичному, історико-типологічному методам), окреслення поточної структури (структурно-системний метод) та особливостей її дії (функціональний метод). Надалі на підставі культурологічного методу можна проаналізувати отриману модель як схрещення актуальних і фундаментальних цивілізаційних трендів. Серед соціологічних інституцій, матеріали яких ми використовуємо для аналізу сучасного стану української ідентичності, — Інститут Горшеніна, Інститут соціології НАН України, Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Соціологічна група «Рейтинг», Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова та ін. Студію останнього «Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості» [Центр Разумкова, 2016] вважаємо найфундаментальнішою, що забезпечено широтою досліджуваних питань і лонгітюдністю (2006–2016 рр.).

У результаті ретроспективного огляду історико-культурного виміру української ідентичності нами виокремлено кілька її історико-культурних моделей, кожна з яких відповідає певному часові та культурній добі. Кожну з цих моделей можна порівняти з інваріантами, локалізованими в інших культурах, але недоцільно асоціювати з феноменом сучасної вітчизняної ідентичності.

Першою моделлю ідентичності населення України в її сучасних територіально-державних межах слід вважати поширену за добу первісності *етнокультурну*. Вона полягала в тому, що певні археологічні культури, фіксовані за особливостями матеріальної культури (як-от тип та оздоблення кераміки або жіночі прикраси), відігравали роль маркера належності до певної етнолінгвістичної спільноти. За цим критерієм можна стверджувати напевне увіходження значної частини первісного населення України за наявності великої кількості інших етномасивів до індоєвропейського мовно-культурного кола ще від часів його становлення. Унаслідок диференціації останнього (за найпоширенішою точкою зору — від I тис. до н. е.) почала формуватися прадавня слов'янська спільнота.

Другу модель ідентичності давньоукраїнського населення можна назвати *етнополітичною*. Її домінування збігається із ранньослов'янською добою кінця I тис. до н. е. — кінця I тис. н. е. Суть цієї моделі — провідним елементом ідентичності стає назва політичного утворення (венеди, анти, роксолани та ін.), яка поширюється на всі етнічні спільноти, що увіходять до його

складу. Показово, що за попередньої моделі подібні назви були екзоетнонімами, тобто давалися іншими народами, часто за випадковими ознаками (назва скіфів походить від особливої круглої форми їхніх ритуальних чаш). Натомість за етнополітичної моделі переважають автоетноніми, які переймають і представники народів, котрі вважають себе «цивілізованішими». Зміна моделей є цілком об'єктивною в рамках переходу від первісних кровнородових до ранньокласових і протодержавних відносин. Переважання ж автоетнонімів, на нашу думку, засвідчує не тільки високий рівень нових племінних і ранньодержавних об'єднань, але й глибину кризи пізньоантичних держав, передусім Західної та Східної Римських імперій, з якими вони межували й постійно воювали.

Утворення Київської Русі сприяло виникненню нової, назовемо її *релігійно-династичною*, моделі ідентичності. Вищий рівень суспільного розвитку зумовив нову для вітчизняної культури, але відому в культурах інших народів, зокрема євреїв, самоідентифікаційну форму — історіософію, де загальну історію людства впорядковано відповідно до уявлень про історико-культурну самобутність певного народу. У творах давньоруської літератури «русь» постає як біблійний народ із племені Яфета, який спершу освячується першоджерелами християнства, а потім кладе край його поширенню й остаточній перемозі у світі. На знак цього Київ оголошується, щоправда, в доволі опосередкованій формі, «другим Єрусалимом». Генеалогія києворуських князів в усіх творах давньоруської літератури (за винятком анонімного «Життя Ольги») починається з князя Володимира («Почнемъ же, братіє, повѣсть сію отъ стараго Владимира до нынѣшняго Игоря», як-от у «Слові о полку Ігоревім»). Унаслідок занепаду Давньоруської держави місце Києва вже в Галицько-Волинському літописі початку XIII сторіччя заступає Галич. Це означало початок руйнації уніфікаційної за своєю суттю релігійно-династичної моделі, яка мала прискоритися мірою того, як диференціювалися мова, культура, господарське і політичне життя на території її поширення.

Ранньомодерна модель ідентичності XVI–XVIII сторіч пов'язана з очолюваною козацтвом боротьбою мешканців підвладних Польсько-Литовській державі українських земель, які становили 28% від загальної чисельності її населення [Субтельний, 1991: с. 79], за власні релігійно-економіко-політичні права. Успіхи цієї боротьби в XVII–XVIII сторіччях спричинили перехід від вимог «вольностей» у рамках феодалного імунітету («проч самого кроля, не маєте пана. Од вшеляких податков і судов вольними») до обґрунтування найповніше поданої в «Історії русів» державної самостійності Гетьманщини в рамках тогочасної концепції «війська-народу-держави». Київ втрачає статус «священного Града», розташованого на асоційованих із Єрусалимом «горах». Зрештою він перетвориться на індустріальний мегаполіс, провідними «місцями пам'яті» якого стануть пласкі, штучно впорядковані поверхні Хрещатика і Майдану.

Формування *класичної національно-культурної ідентичності* відбувалося в логіці концептуалізованого М. Грохом трьохетапного процесу (етнографічна-академічна-політична стадія), а змістовно класична українська ідентичність відбивала передусім найпоширеніші на той час примордіалістські уявлення (підсумовані в працях Е. Сміта). Відтак її можна звести до уявлень про належність до волелюбного і войовничого народу, який із прадавніх часів (перших сторіч нової ери) мав власну державу. Саме її прагне відновити національно-визвольний рух і саме їй належить назва Україна як синонім давнього історичного імені Русь, яке неправомірно «в часи політичного й культурного упадку було присвоєне великоросійським народом» [Грушевський, 1991: т. 1, с. 11]. Цей процес відбувався завдяки інтеграції її східної, «малоросійської», та західної, «русинської», версій. Ба більше, він відобразив межі етнічного розселення українців наприкінці XIX — на початку XX сторіччя, ширші за сучасні адміністративні кордони держави Україна («Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ», згідно з М. Міхновським).

Провідною для XX сторіччя стала *модель подвійної ідентичності*, яка існувала у двох формах — української радянської ідентичності та подвійної ідентичності українців діаспори. Українська радянська ідентичність (радянського громадянина української національності) була сформована в Радянському Союзі в 1920–1980-ті роки. Її політико-юридичним підмурівком став факт трансформації Української Народної Республіки в Українську Соціалістичну Радянську Республіку, співзасновницю Радянського Союзу. Соціокультурним базисом української радянської ідентичності стали урбанізація та формування особливої міської культури в 1930–1950-ті роки. Її носієм стає нова інтелігентська еліта, переважна більшість якої відіграє роль ретранслятора «радянськості» як провідного ідентифікаційного маркера. Натомість «українськість» репрезентувалася як значно менш розвинене «шароварництво» чи «малоросійство».

Явище подвійної ідентичності українців діаспори унаочнилося в останній чверті XX сторіччя у представників третьої її хвилі. Її зміст найповніше було проаналізовано у збірці есеїв Б. Цимбалістого. Ті, хто народилися на чужині, страждають від неповноцінності власної ідентичності. Вони *вже* відчужені від «старої» ідентичності своїх батьків, але *ще* не набули остаточно повноцінної ідентичності в новій Батьківщині, в новій культурі. Америка є «фізичною батьківщиною», тобто країною їх народження, до якої вони емоційно прив'язані. Рівночасно Україна може залишатися духовною батьківщиною, з якою вони почуватимуться пов'язаними походженням, долею, духовним спорідненням [Цимбалістий, 1974: с. 26].

Як бачимо, історія української культури — історія зміни різних моделей ідентичності. В історико-культурній ретроспективі найпомітнішим є зв'язок сучасної української ідентичності лише з тими моделями, які поширюються від раннього Нового часу (погляньмо на зображення на банкнотах найбільших

номіналів). Спадкоємність з іншими моделями можна зафіксувати лише на рівні певних культурних архетипів. На нашу думку, будь-яка стратегія «здавлення» на сьогодні є хибною. Із суто наукової точки зору, лінгвістичні та етнографічні першоджерела з проблеми об'єктивно є дуже обмеженими, а археологічні — випадковими. Тому чим конкретнішими будуть гіпотези, тим спекулятивнішими вони виявлятимуться. Неможливо сподіватися, що твердження, наприклад, про «українську Батьківщину індоєвропейців» набудуть серйозного резонансу [Рассоха, 2007]. Навпаки, вони цілком здатні викликати скандал, подібний до того, який спричинило фальшування професором С. Фудзиморою витоків японської культури ще у 2000-ні роки. Так само некоректною є стратегія «перепривласнення». Прикладом може бути проголошення однієї з найвідоміших у світі енеолітичних культур «трипільською», хоча в англomовній традиції вона більше відома як *The Cucuteni-Trypillian culture*, за місцем першої знахідки поблизу румунського селища Кукотені, десятиріччя раніше за відкриття В. Хвойка поблизу селища Трипілля. Відтак просування української ідентичності в історико-культурному вимірі має здійснюватися через осмислення (пост)модерних засобів її «зшивання».

Авжеж, навіть у реаліях 2013/2014–2017 років слід говорити про прискорення процесів консолідації української нації, але не про їх завершення. Соціологи стверджують, що й в останні три-чотири роки «справжня українськість» залишається значно меншою за ті майже 100%, які формально є громадянами України, та за ті 90%, які називають себе українцями та сприймають Україну саме як Батьківщину

Можна погодитися з тим, що найфундаментальнішою підставою для сучасної української ідентичності є «громадянський» консенсус абсолютної більшості мешканців країни щодо необхідності збереження держави України як найзначимішого стабілізуючого чинника найвищої для них цінності — особистісного вгараздіння. Авжеж, переважання індивідуалістичних і патерналістичних цінностей у свідомості українців фіксують уже не одне десятиріччя. У рамках цієї ситуативної «злагоди» глибина усвідомлення себе українцем у кожного її учасника лишатиметься відмінною, а спектр соціальних дій — диференційованим. Відтак ми виокремили три рівні сучасної української ідентичності: 1) формальний, громадянсько-політичний; 2) фактичний, мовно-культурний; 3) реальний, етнонашажений [Кислюк, 2017].

Репрезентантами першого рівня сучасної української ідентичності ми назвемо громадян, які обрали б Україну своєю Батьківщиною за можливості вибору, — приблизно 70% від загальної кількості мешканців (станом на літо 2016 року) [Центр Разумкова, 2016: с. 4]. Приблизно така сама кількість засвідчує свою належність до української культурної традиції, що дослідники вважають чи не головною ознакою сучасного конструктивістського бачення нації. Нарешті, саме такий відсоток від загальної чисельності населення України був би готовий підтримати Акт про незалежність на уявному референдумі.

Існування загальнонаціональної ідентичності відображає ситуацію тривалого перебування мешканців України в межах єдиного політичного утворення — УНР/УРСР/Україна — з єдиними культурно-комунікативними зв'язками, високим показником етнічної однорідності (який у сучасних кордонах постійно перевищував 70% упродовж останніх ста років), нарешті, відносно пропорційним представництвом провідних регіональних еліт (по уявній осі Львів—Київ—Харків) у центральній владі.

На жаль, ця більшість є досить умовною. Формальність української політико-громадянської ідентичності, на наш погляд, красномовно засвідчує ставлення українців до державних свят. Хоча 83% опитаних вважають себе патріотами України, а кількість патріотів перевищує 75% в усіх макро-регіонах [Соціологічна група «Рейтинг», 2017], найменш популярні офіційні свята — День Незалежності України (17%), День захисника України (10%) і День Конституції (5%) [Київський міжнародний інститут соціології, 2017]. Натомість для американців найулюбленішими є саме свята із глибоким історико-політичним умістом — День подяки і День незалежності.

Можна зазначити, що політична ідентичність виконує радше легітимувальну функцію. Вона не є провідним рушієм ідентифікаційних процесів, на відміну, скажімо, від Сінгапура, де активно перетравлюють усталеніші етнічні тотожності. Адже, за результатами пострадянських трансформацій, матеріальне наповнення політичної ідентичності залишається неефективним, а тому непривабливим, порівняно зі здобутками навіть сусідньої Білорусі. Недарма в оцінках 25 років перетворень в Україні у перевазі позитивного переконанні лише 12% [Київський міжнародний інститут соціології, 2016].

Чи не найбільшою проблемою на шляху підвищення рівня політичної ідентичності українців ми вважаємо надмірно високі позиції локальних маркерів в їхніх ідентифікаційних ієрархіях, які, втім, не заперечують інших (етнос, мова, культурні традиції).

Місцева ідентичність переважає на Півдні та Сході (Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області). У цих регіонах пов'язують себе спочатку зі своїми містами та селами, регіонами від 50% до 42,5% респондентів. На Донбасі виявився найменший відсоток людей, які ототожнюють себе в першу чергу з Україною (23%) [Центр Разумкова, 2016: с. 4, 87]. Щоправда, опитування Інституту соціології НАНУ 2015–2016 років дало інші показники: 60% вважають себе передусім громадянами України, а трохи менш як 30% — в першу чергу мешканцями міста, села, регіону проживання [Інститут соціології НАН України, 2016].

На межі ХХ–ХХІ сторіч збереження популярності ментального стереотипу «хатнього космосу» (М. Дяченко) можна пояснити двома причинами. Перша — завелика для розвиненої країни частка аграрного укладу життя, яка тільки зростає відповідно до зростання частки сільського господарства у ВВП країни (з 6,6% 2007 року до практично 14% у 2016–2017 роках). Друга — збереження локальної ідентичності може бути розцінене як «захисна

реакція» за умов постколоніальної «багатовекторності» внутрішньої та зовнішньої політики, яка тривала понад 20 років.

У листопаді 2017 року під час виконання магістерської роботи Г. Скриніковою під нашим керівництвом було проведено дослідження культурного самовираження в молодіжному середовищі України засобами мобільної фотографії. Його об'єктом стали зображення, опубліковані на особистих сторінках українських користувачів віком від 16 до 30 років в *Instagram*. Було вивчено й інтерпретовано близько 300 фотографій, зроблених на мобільний телефон власниками 50 акаунтів. Також оцінювали супутні написи, пояснення і хештеги, дані автором. На першому місці опинилися фото рідних місць (47%). Це дослідження не можна вважати репрезентативним. Воно може підтверджувати і деідеологізацію свідомості української молоді, її зацентрованість на культурній репрезентації унікальності та неповторності власного Я, і значну локальність самоусвідомлення навіть українців генерації глобалізаційної доби.

Обмеженість вітчизняної самототожності не тільки об'єктивно гальмує формування єдиної української ідентичності, але й перешкоджає розв'язанню поточних проблем (як доводить епопея із львівським сміттям, яке не хотіли приймати інші регіони). Адже не наявність родючої землі робить народ сильною нацією з власною державою, а вміння цю землю ефективно обробити та захистити від зовнішніх і внутрішніх ворогів.

Фактична ідентичність, за нашими підрахунками, притаманна приблизно 50% громадян України. Головний індикатор її виокремлення — мовно-культурний. Природно, серед найважливіших її показників — підтримка ідеї української мови як єдиної державної. Як на нас, важливою є і практика переважного користування українською мовою на роботі та в родині. Вона виявляється якраз нижчою 50% загалом в Україні, натомість формально визнають українську мову рідною значно більше опитаних. Цей показник не набагато змінився за останні 10 років, проте, згідно з підрахунками фахівців із Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), у 2015–2016 роках кількість громадян, які спілкуються вдома обома мовами, в центрах південних і східних регіонів України збільшилася у 2–3 рази [Горбулін, 2017: с. 371].

Другий орієнтир — готовність до захисту рідної країни, але як збройними, так і незбройними засобами (наприклад, через волонтерський рух чи участь у мирних акціях спротиву агресорові). Таке поєднання отримало 50% підтримки в опитуваннях як Київського міжнародного інституту соціології, так і Центру Разумкова. Частка реальних патріотів виявилась найвищою серед україномовних та найменшою — серед російськомовних, що доводить дієвість обраного нами показника.

Нарешті, 50% — це, за нашим узагальненням численних соціологічних досліджень 2014–2017 років, ціннісно-геополітичний пороговий бар'єр, по цей бік якого опиняються стійкі прихильники євроінтеграції, вступу до НАТО, по-

вноцінного (квотами, візами, митницями) відмежування від Росії, гуманістичних і демократичних цінностей, активної суспільно-політичної позиції.

Рівень *реальної* української ідентичності є ще нижчим. Її найточніший критерій — готовність захищати Батьківщину зі зброєю в руках. Цей показник коливається від 18% в опитуваннях Центру Разумкова [Центр Разумкова, 2016: с. 6] до 24% у дослідженнях КМІС [Київський міжнародний інститут соціології, 2015]. Зазначимо принагідно, що рівень мілітаризації країни, зокрема на рівні суспільної свідомості, постійно зростає, порівняно навіть з 2014–2015 роками, коли одним із найпопулярніших слоганів патріотичної реклами був «Ніхто з нас не народжений для війни». Зрештою, статус учасника бойових дій за 2014–2017 роки отримали понад 300 тисяч осіб [Державна служба, 2017].

Показник у 25% достатньою мірою корелює з даними компанії TNS за 2014–2015 роки щодо чисельності українців, які прикрашають одяг, автівки, будинки та інтер'єри етнонаціональними елементами [Kantar TNS, 2015], а також із аудиторією найуспішнішого вітчизняного патріотичного телесеріалу «Останній москаль». Отже, реальну українську ідентичність можна назвати етноспрямованою. На наш погляд, сама її наявність на тлі постійних прокламацій 1990–2000-х років про українців як виключно політичну націю була забезпечена об'єктивно вищим від початку незалежності рівнем консолідованості спільноти україномовних українців та їх упривілейованим становищем у наступну чверть сторіччя порівняно зі спільнотами російськомовних росіян і двомовних українців.

Яким чином можна визначити особливість сучасної української ідентичності? Передусім не можемо погодитися з її поданням як амбівалентної, «дихотомічної». Адже ті розколи, які в ній дійсно відбулися в останні три — чотири роки (Крим, частина Донбасу), були лише частковими, непорівнюваними за своїми масштабами з тими, яких на початку 1990-х років зазнали Молдова та Грузія. По-друге, ідентичності нині не підконтрольних Києву територій позначені передусім пануванням локальних, специфічно-пограничних орієнтацій. Останні можуть демонструвати протилежний спектр відносин з уявленим Центром: від «острівця світла» в межах опозиції «свій — чужий» до «воріт» в інші соціокультурні світи [Кривицька, 2016: с. 310] в різних соціокультурних і геополітичних ситуаціях. Зрештою, відкрите протистояння в Україні в 2013/2014–2017 роках сталося лише там, де були можливості зовнішньої різнобічної (фінансової, організаційної, інформаційної, військової) підтримки. В інших випадках нелояльність до Києва дотепер існує в латентних виявах, наприклад, побутового сепаратизму.

На нашу думку, українську ідентичність не можна вважати «поляризованою» в тому розумінні, в якому описував американську ідентичність початку 2000-х років С. Гантингтон — зі зростаючим розмиванням її WASP-основи одночасно в етнічному, мовному та релігійному плані, розбіжностями між космополітичними орієнтаціями еліт і традиціоналістськими уподобаннями

решти американців [Хантингтон, 2004: с. 460 та ін.]. Навпаки, в Україні за останні 10 років соціологічно зафіксовано звуження світоглядних альтернатив (радянської, російської, європейської) «українськості» — з 34% (разом узятих) 2006 року до 20% опитаних 2016 року [Центр Разумкова, 2016: с. 10]. Позаяк за даними останнього перепису населення 2001 року росіянами назвали себе 17,3%, навесні — влітку 2017 року опитування Інституту Горшеніна виявило таких лише 5,5%. Більш як половина тих, хто назвався росіянами, вважають себе громадянами України [Gorchenin Institute, 2017: с. 7]. Українська мова, медійні продукти та контент зміцнюють свої позиції в усіх сферах, особливо помітно на телебаченні, в кінематографі, радіоефірі та книгодрукуванні. За роки після другого Майдану кількість громадян, які спілкуються вдома обома мовами, в центрах південних і східних регіонів України збільшилася у 2–3 рази [Горбулін, 2017: с. 371]. Релігійний чинник в сучасній Україні хоча набуває помітних ознак постсекулярності (наприклад, у формі поновлення українськими Церквами суспільно-політичної суб'єктності), а рівень формальної релігійності є доволі високим (у діапазоні 65–75% у 2000-ті роки), в рамках традиційно-нейтральної моделі релігійно-державних відносин він залишається не надто значущим інструментом створення суспільно-конфесійного розбрату.

Сучасну українську ідентичність ми назвали б *різномірною*, маючи на увазі *різний рівень реального або символічного ототожнення з Україною як високої (але не завжди найвищої) позиції в системі індивідуальних ідентифікаційних ієрархій*. Проте можливе й більш популярне її визначення як «гібридної». Ми вважаємо, що розширення обсягу поняття «гібридності» — не так данина модній медійній кон'юнктурі, як вияв евристичної спроможності цього поняття позначати реальну функціональність численних явищ, складених з небачених раніше сполучень, кількість яких стрімко зростає в епоху пост-постмодерну. При цьому життєздатність сучасних ф'южен-феноменів — наслідок не стільки перверсійності фундаментальних підвалин сучасної культури, скільки притаманної епосі Модерну заідеалізованості уявлень про світоустрій.

Сучасна українська ідентичність є гібридною тією мірою, якою вона трохи міцніша, ніж та, яку передбачає класична модель політичної нації, але значно слабша за ту, яка могла бути у нації суто етнічної. В соціокультурному ракурсі вона є *перевернутим* віддзеркаленням глибинної багатокладності української культури. Реальний рівень ідентичності має відповідати домодерним культурним пластам, фактичної — модерним, формальної — постмодерним. Це означає, що головною причиною гальмування процесів націєтворення в Україні є розтягнутість у часі процесів модернізації. Адже повноцінним індустріальним суспільством Україна стала лише у середині ХХ сторіччя, коли частка міського населення помітно випередила частку сільського.

Неоднозначною в процесах консолідації української ідентичності є діяльність політичного класу. Найбільші фінансово-олігархічні групи та політичні організації завжди розглядали Україну як привласнену ними територію

рію, з якої отримували природну й адміністративну ренту, а не як власну державу, про довготривалі національні інтереси саме вони мають піклуватися. Тому вони постійно орієнтувалися не на пряму «зраду», а на кон'юнктурні дії з короткотерміновим ефектом. Наприклад, за влучним спостереженням Оксани Забужко, політичний клас у культурному сенсі витворив «агресивно консьюмеристську» субкультуру й підтримував лише дві культурні індустрії — спортивну та розважальну. Обидві виявилися однаково далекими від національних завдань, залишаючи справжні здобутки культури України «у підпіллі», причому як у самій країні, так і за її межами [Забужко, 2012: с. 134].

Особливість ситуації 2014–2017 років полягає в тому, що «старі», відсунуті від важелів впливу елітні групи прямо готові до відкритого колабораціонізму, зразком якого стала сумнозвісна стаття В. Пінчука в «The Wall Street Journal» «Україна повинна піти на болісні компроміси заради миру з Росією» [Пінчук, 2016]. «Нові» еліти (циркуляція еліт завжди прискорюється в зламні для певного суспільства періоди) віддають перевагу «імітаціям», а не реальним справам. Її представники не лише організують виборчі кампанії й коментують політичні новини на телеканалах, але стають депутатами, топчиновниками, прокурорами, командирами військових підрозділів, «шукаючи позиції, де їхня імітація в певний момент виглядатиме більш переконливою» [Розумний, 2016: с. 70]. Натомість популярна в перший післяреволюційний рік постать «козака М. Гаврилюка», обраного депутатом Верховної Ради, швидко зникла з центру уваги ЗМІ саме через пересічність і невміння підтримувати цю увагу. І це результат не лише загальносвітового тренду до візуалізації та медіатизації культури й вітчизняного «медіа-стрибка» останніх трьох — чотирьох років, але й данина наскрізно популістським «правилам гри» в українській політиці. Активність громадянського суспільства, дуже нечисленного середнього класу у здійсненні реформ і в організації відсічі агресорові, як доводить досвід британсько-бурської війни 1899—1902 років, є недостатньою для перемоги.

Відзначена нами багат шаровість сучасної української ідентичності звукує ефективність розвитку України. Адже, по суті, прогрес у всіх сферах життя країни та її обороноздатність забезпечує лише умовна більшість українців (до 50%), які є носіями фактичної ідентичності і пов'язані із донині панівним модерним (індустріальним) сегментом. Цієї кількості достатньо, наприклад, щоб зняти питання двомовності, але недостатньо, щоб забезпечити домінування українського мовно-культурного середовища в медійному, освітньо-культурному, професійному, розважальному просторі та побуті. Натомість формальна громадянсько-політична ідентичність, пов'язана з постмодерним прошарком, через слабкість свого базису дуже вразлива до ерозії на окупованих територіях і досить крихка на решті України. Найпринагідніша в ситуації гібридної війни реальна ідентичність, укорінена в домодерних пластах української культури, одночасно є головним мобілізаційним ресурсом опертя зовнішньому агресорові та перешкодою на шляху внутрішніх

реформ, адже її носії часто не сприймають необхідних для подальшого поступу країни інновацій (від ЛГБТ-рівності до заборони продажу землі та відновлення смертної кари).

Проте розглянута неоднорідність української ідентичності не є критичною, що довели у 2014–2015 роках крах «русской весны» та проекту «Новороссія». Оцінки Центра Разумкова, який спеціально вивчав особливості ідентичності громадян, причетних до АТО [Центр Разумкова, 2016: с. 76–82], доводять, що для набуття ідентичністю українців якісно вищого, більш усталеного вигляду достатньо підвищення рівня реальної ідентичності до рівня фактичної, а фактичної — до рівня формальної громадянсько-політичної. Одним з інструментів реалізації цього завдання може стати уміле проведення державної культурної політики в достатньо широкому векторі напрямків — від мови до пам'яті. Не зловживаючи більше точними цифрами, зазначимо: соціологічні зведення одностайно фіксують збільшення суспільної підтримки (щоправда, іноді дуже повільне) будь-яких національно-культурних проектів за умови їх цілеспрямованого впровадження, будь-то героїзація учасників національно-визвольного руху ХХ сторіччя чи створення Української Національної Помісної Церкви. Припускаємо, саме різномірність української ідентичності дозволяє небезуспішно балансувати в їх реалізації поміж домодерними, етноцентричними, смислами, постмодерними, медіатизованими, формами та модерною, централізованою та цілеспрямованою організацією.

Отже, можна підтвердити перехід у 2013/2014–2017 роках від різних, часто контрарних, моделей сучасної української ідентичності до єдиної, водночас багатшарової моделі, яка в історико-культурній ретроспективі може бути безпосередньо пов'язаною з класичною національно-культурною ідентичністю ХІХ — початку ХХ сторіччя і опосередковано укоріненою в ранньомодерній ідентичності мешканців українських земель від ХVІ сторіччя. За умов радикального загострення зовнішніх і внутрішніх викликів остання стала наслідком оказіонального компромісу мешканців країни щодо необхідності збереження держави України як найважливішого стабілізуючого чинника найзначущішої для них цінності — упорядкованого (приватного та суспільного) життя згідно з дотепер панівними у вітчизняній культурі модерними світоглядними патернами.

Одночасно маємо визнати різномірність її відрефлексованості. Громадянсько-політичний рівень ідентичності, визначений за кількістю громадян, які б обрали Україну Батьківщиною за можливості вибору та належністю до відповідної культурної традиції, сягає 70% мешканців України. Фактична мовно-культурна ідентичність, показником якої є використання української мови на роботі та побуті, а також готовність у той чи той спосіб захищати Батьківщину, притаманна приблизно 50% громадян України. Реальна, етноспрямована ідентичність, ґрунтована на готовності захищати Україну зі зброєю в руках і публічно демонструвати свою самототожність в

одязі, житлі, автівці, споживанні патріотичних культурних продуктів — надбання не більше 25% мешканців України.

Таку ідентичність можна назвати «гібридною», адже вона поєднує в собі елементи етнічної та політичної самототожності. Відображаючи домодерну, модерну та постмодерну багатукладність української культури внаслідок розтягнутості в часі її навздогінної модернізації, сучасна українська ідентичність парадоксальним чином набуває нових можливостей для консолідації в першій чверті ХХІ сторіччя, у пост-постмодерній ситуації дедалі більшої міксованості всього природного та соціального буття.

ДЖЕРЕЛА

- Вілсон, Е. (2004). *Українці: несподівана нація = The Ukrainians: Unexpected Nation*. Київ: К. І. С.
- Гнатюк, О. (2005). *Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність*. Київ: Критика.
- Грицак, Я. (2011). *Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. Есеї*. Київ: Критика.
- Горбулін, В. П. (ред.) (2017). *Світова гібридна війна: український фронт*. Київ: НІСД.
- Gorchenin Institute (2017). «Українське суспільство та європейські цінності». *Звіт за результатами соціологічного дослідження*. Одержано з: <http://institute.gorshenin.ua/media/uploads/090/42/5964d944f2d4e.pdf>.
- Грушевський, М. С. (1991). *Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн.* (т. 1: До початку ХІ віка). Київ: Наукова думка.
- Демчук, Р. В. (2014). *Українська ідентичність у модусі міфологем*. Київ: Стародавній світ.
- Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО (2017). *Інформація щодо надання статусу учасника бойових дій*. Одержано з: <http://dsvv.gov.ua/dostup-do-publichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html>.
- Єкельчик, С. (2011). *Історія України. Становлення модерної нації*. Київ: Laurus.
- Забужко, О. (2012). Україна: підпілля Європи. В: *Рапорт про стан культури і НУО в Україні* (с. 131–135). Люблін: Epistem.
- Інститут соціології НАН України (2016). *До Дня Незалежності: що українці думають про Україну?* Одержано з: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=79910>.
- Kantar TNS (2015). *За рік зросла кількість українців, які носять одяг і прикраси з українською символікою*. Одержано з: <http://tns-ua.com/news/za-rik-zrosla-kilkist-ukrayintziv-yaki-nosyat-odyag-i-prikrasi-z-ukrayinskoju-simvolikoju>.
- Київський міжнародний інститут соціології (2015). *Думки і погляди населення України стосовно методів опору інтервентам / окупантам: вересень 2015 року*. Одержано з: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=546>.
- Київський міжнародний інститут соціології (2017). *Ставлення українців до державних свят, лютий 2017 р.* Одержано з: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=688&page=1>.
- Київський міжнародний інститут соціології (2016). *Україна-25: досягнення та поразки*. Одержано з: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=644&page=6>.
- Кислюк, К. (2017). Сучасна українська ідентичність у соціокультурному вимірі. В: *Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство*, 1 (8), 12–18.
- Когут, З.-Е. (2004). *Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної і модерної історії України*. Київ: Критика.
- Кривицька, О. (2016). Лімотрофна ідентичність крізь призму феномену пограниччя. В: *Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*, 3–4 (82–83), 298–313.

- Нагорна, Л. П. (2011). *Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань*. Київ: ППіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України.
- Пінчук, В. (2017). *Пінчук запропонував тимчасово відмовитися від ЄС та Криму: повний текст резонансної статті та реакція соцмереж*. Одержано з: <http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/pinchuk-387781.html>.
- Рассоха, И.Н. (2007). *Украинская прародина индоевропейцев*. Харьков: ХНАМГ.
- Розумний, М. М. (2016). *Виклики національного самовизначення*. Київ: НІСД.
- Рябчук, М.Ю. (2015). *Дихотомія української національної ідентичності: історичні причини та політичні наслідки*. (Автореф. дис. ... канд. політ. наук). Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України, Київ.
- Соціологічна група «Рейтинг» (2017). *Патріотичні настрої українців*. Одержано з: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/patrioticheskie_nastroeniya_ukraincev.html.
- Степико, М.Т. (2011). *Українська ідентичність: феномен і засади формування*. Київ: НІСД.
- Субтельний, О. (1991). *Україна. Історія*. Київ: Либідь.
- Центр Разумкова (2016). *Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості*. Одержано з: www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf.
- Цимбалістий, Б. (1974). *Проблема ідентичності: Україна чи Америка*. Чикаго: Укр. Публіцист.-наук. Ін-т.
- Шпорлюк, Р. (2013). *Формування модерних націй: Україна—Росія—Польща*. Київ: Дух і Літера.
- Хантингтон, С. (2004). *Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности*. Москва: Издательство АСТ: Транзиткнига.

Статтю одержано 07.02.18

REFERENCES

- Wilson, E. (2004). *Ukrainians: an unexpected nation = The Ukrainians Unexpected Nation* [In Ukrainian]. Kyiv: K. I. S [= Вілсон 2004].
- Gnatiuk, O. (2005). *Farewell to the Empire: Ukrainian Debate on Identity* [In Ukrainian]. Kyiv: Kritika [= Гнатюк, 2005].
- Hrytsak, Ya. (2011). *Passion for nationalism: the old story in a new way. Essay* [In Ukrainian]. Kyiv: Kruyka [= Грицак, 2011].
- Gorbulin, V. P. (Ed.) (2017). *World hybrid war: Ukrainian front* [In Ukrainian]. Kyiv: NISS [=Світова гібридна війна: український фронт, 2017].
- Gorchenin Institute (2017). «*Ukrainian Society and European Values*». *Report on the results of sociological research* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://institute.gorshenin.ua/media/uploads/090/42/5964d944f2d4e.pdf> [=Gorchenin Institute 2017].
- State Service of Ukraine for Veterans of War and ATO participants (2017). *Information on the status of a participant in hostilities* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://dsv.gov.ua/dostup-dopublichnoji-informatsiji/informatsiya-schodo-nadannya-statusu-uchasnyka-bojovyh-dij.html> [= Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників АТО 2017].
- Hrushevskiy, M. S. (1991). *History of Ukraine-Russia: In 11 vol., 12 books* [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka. (T. 1: By the beginning of the 11th century) [= Грушевський 1991].
- Demchuk, R. V. (2014). *Ukrainian Identity in Mode of Mythology* [In Ukrainian]. Kyiv: Starodavnii svit [= Демчук 2014].
- Yekelchuk, S. (2011). *History of Ukraine. The formation of a modern nation* [In Ukrainian]. Kyiv: Laurus, 2011 [= Єкельчук 2011].
- Zabuzhko, O. (2012). *Ukraine: the underground of Europe*. [In Ukrainian] *Report on the state of culture and NGOs in Ukraine* (p. 131–135). Lublin: Epistem [=Забужко 2012].
- Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (2016). *Independence Day: What do Ukrainians think about Ukraine?* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://bukinfo.com.ua/show/news?lid=79910> [=Інститут соціології НАН України 2016].

- Kantar TNS (2015). *For the year, the number of Ukrainians wearing clothing and decorations with Ukrainian symbols has grown* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://tns-ua.com/news/zarik-zrosla-kilkist-ukrayintsiv-yaki-nosyat-odyag-i-prikrasi-z-ukrayinskoyu-simvolikoju> [=Kantar TNS 2015].
- Kyiv International Institute of Sociology (2015). *Opinions and views of the Ukrainian population regarding methods of resistance to interventionists / occupiers: September 2015*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=546> [= KMIC 2015].
- Kyiv International Institute of Sociology (2017). *Attitude of Ukrainians to public holidays, February 2017* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=688&page=1> [= KMIC 2017].
- Kyiv International Institute of Sociology (2016). *Ukraine-25: achievements and defeats* [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=news&id=644&page=6> [= KMIC 2016].
- Kysliuk, K. (2017). Contemporary Ukrainian identity in the socio-cultural dimension [In Ukrainian]. In: *International Journal. Culturology Philology. Musicology*, 1 (8), 12–18. [= Кислюк 2017].
- Kohut, Z.-E. (2004). *The roots of identity. Studies on early modern and modern history of Ukraine* [In Ukrainian]. Kyiv: Krytyka [= Когут 2004].
- Kryvytska, O. (2016). Lymotrophic identity through the prism of the borderline phenomenon [In Ukrainian]. In: *Scientific Papers of Kuras IPIEND of National Academy of Sciences of Ukraine*, 3–4 (82–83), 298–313 [=Кривицька 2016].
- Nahorna, L. P. (2011). *Socio-cultural identity: traps of value differences*. [In Ukrainian]. Kyiv: Kuras IPIEND of National Academy of Sciences of Ukraine [=Нагорна, 2011].
- Pinchuk, V. (2017). *Pinchuk proposed to temporarily abandon the EU and the Crimea: the full text of the resonant article and the reaction of social networks*. Retrieved from: <http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/pinchuk-387781.html> [= Пинчук, 2017].
- Rassokha, I. N. (2007). *The Ukrainian ancestral home of the Indo-Europeans* [In Russian]. Kharkov: HNAMEG [=Рассоха 2007].
- Rozumnyi, M. M. (2016). *Challenges of national self-determination* [In Ukrainian]. Kyiv: NISS [= Розумний 2016].
- Subtelnyi, O. (1991). *Ukraine. History* [In Ukrainian]. Kyiv: Lybid [= СубТЕЛЬНИЙ 1991].
- Razumkov Center (2016). *Identity of Ukrainian citizens in the new conditions: state, trends, regional peculiarities* [In Ukrainian]. Retrieved from: www.razumkov.org.ua/upload/Ident-2016.pdf [= Центр Разумкова 2016].
- Riabchuk, M. Yu. (2015). *Dichotomy of Ukrainian National Identity: Historical Causes and Political Consequences*. (Master's thesis) [In Ukrainian]. Kuras In-t of political and ethnic studies of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv [= Рябчук 2015].
- Sociological group «Rating» (2017). *Patriotic mood of Ukrainians* [In Ukrainian]. Retrieved from: http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/patrioticheskie_nastroeniya_ukraincev.html [= Соціологічна група «Рейтинг» 2017].
- Stepyko, M. T. (2011). *Ukrainian identity: the phenomenon and principles of formation* [In Ukrainian]. Kiev: NISS [= Степико 2011].
- Tsymbalisty, B. (1974). *Identity problem: Ukraine or America* [In Ukrainian]. Chicago: U. Publicist.-Scient. In-t [= Цимбалістий 1974].
- Shporluk, R. (2013). *Formation of Modern Nations: Ukraine-Russia-Poland* [In Ukrainian]. Kyiv: Dukh i litera [=Шпорлюк 2013].
- Huntington, S. (2004). *Who Are We?: The Challenges of American National Identity* [In Russian]. Moscow: Izdatelstvo ACT: Transitkniga [= Хантингтон 2004].

Received 07.02.18

Костянтин Кислюк

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ:

історико-культурні ретроспективи та сучасні перспективи

У гранично широких контекстах розглянуто українську ідентичність (у сенсі отожднення з Україною як високої позиції в системі індивідуальних ідентифікаційних ієрархій). Визначено, що в історії української культури послідовно змінюють одна одну етнокультурна, етнополітична, релігійно-династична, ранньомодерна, класична моделі ідентичності, модель подвійної ідентичності українців як у Радянському Союзі, так і в діаспорі. Найпомітнішим є зв'язок сучасної української ідентичності лише з тими моделями, які поширюються від раннього Нового часу.

Показано, що у 2013/2014–2017 рр. відбувається перехід від контрарних моделей сучасної української ідентичності до єдиної, консенсусної моделі, однак із різними рівнями відрефлектованості. Формально-політичний рівень ідентичності охоплює 70% мешканців України. Фактична мовно-культурна ідентичність притаманна приблизно 50% громадян України. Реальна, етноспрямована ідентичність, — надбання не більше 25% українців. У процесах національної консолідації політичний клас не відіграє провідної ролі, а лише «підігрує» їм.

Таку ідентичність можна назвати «гібридною», адже вона поєднує в собі елементи етнічної та політичної самототожності. Вона є перевернутим віддзеркаленням глибинної багатокладності української культури. У ній найбільш представницький, політичний, рівень ідентичності пов'язаний із найвужчим, постмодерним, сегментом. Це є однією з причин її дотеперішньої неусталеності, але водночас — новим горизонтом консолідації в ситуації пост-постмодерну.

Ключові слова: багатокладність, ідентичність, мовно-культура ідентичність, політична ідентичність, ситуація пост-постмодерну, сучасна українська ідентичність, українська культура.

Kostiantyn Kysliuk

UKRAINIAN IDENTITY:

Historical and Cultural Retrospectives and Current Perspectives

The Ukrainian identity (in the sense of identifying with Ukraine as the highest position in the system of individual identification hierarchies) has been considered in the extremely broad contexts. It has been shown that ethnocultural, ethnopolitical, religious-dynastic, early-modern, classical identity models, the model of the dual identity of Ukrainians are consistently changing each other in the history of Ukrainian culture both in the Soviet Union and in the diaspora. The most notable is the connection of modern Ukrainian identity with only those models that extend from the early modern times.

It has been shown that in the years 2013/2014–2017 the transition from opposing models of current Ukrainian identity to a single, consensus model, but with different levels of reflection, is completed. Formal political level identity covers 70% of residents of Ukraine. Actual language and cultural identity is inherent in about 50% of the citizens of Ukraine. The real ethnical identity — in no more than 25% of Ukrainian. The political class does not play a leading role in the process of national consolidation, but only plays up to them.

This identity can be called «hybrid», because it combines the elements of ethnic and political identity. It is an inverted reflection of the deep multiculturalism of Ukrainian culture. The most representative, political, level of identity in it is associated with the nar-

rowest, postmodern, segment. That is one of the reasons for its current unsettledness, but at the same time — a new horizon of consolidation in the post-Postmodern situation.

Keywords: heterogeneousness of Ukrainian culture, identity, language and culture identity, political identity, post-post-modern situation, actual Ukrainian identity, Ukrainian culture.

Кислюк, Костянтин — доктор наук із культурології; кандидат філософських наук, професор кафедри культурології Харківської державної академії культури. Сфера наукових інтересів — філософія історії та культурна пам'ять, українська культура.

Kysliuk, Kostiantyn — Doctor of Sciences (Culturology); Candidate of Sciences (Philosophy), Professor at the Department of Culturology, Kharkiv State Academy of Culture. Sphere of Scientific Interests: the philosophy of history and cultural memory, Ukrainian culture.
